

## ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНІ: АДАПТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ НА ЗАСАДАХ КОМПАРАТИВІСТИКИ

### LEGAL REGULATION OF THE ENGLISH LANGUAGE INSTITUTE IN UKRAINE: ADAPTING EUROPEAN EXPERIENCE BASED ON COMPARATIVE JURISPRUDENCE

Павлусенко О.В., аспірантка кафедри теорії та історії держави і права

Університет «КРОК»

[orcid.org/0000-0003-4350-0147](https://orcid.org/0000-0003-4350-0147)

Досліджувана у статті проблематика, характеризується високим рівнем відповідності сучасним науковим та соціально-правовим запитам. Актуальність вивчення визначається кількома основними чинниками. Після отримання статусу кандидата до Європейського Союзу та початку переговорів про вступ, Україна реалізує стратегію прискореної адаптації національних інститутів та стандартів до європейських. У цьому контексті англійська мова набуває ключового значення, оскільки вона виступає основною мовою міжнародної та європейської комунікації, науки, а також діловодства.

Ухвалення Закону України «Про застосування англійської мови в Україні» слід розглядати як початковий етап комплексного нормативно-правового реформування. Ефективність дії Закону зумовлює потребу в ґрунтовній методологічній підготовці та ретельному впровадженні вторинної нормативної бази.

Стратегічне посилення функціональної ролі англійської мови є необхідною передумовою для оптимізації інвестиційного клімату, сприяння інтеграції суб'єктів української економіки у глобальні ринки та підвищення індексу конкурентоспроможності національної оборонної, освітньої і наукової сфер.

Отже, обрана нами тематика дослідження є вкрай актуальною, оскільки вона перебуває на стику стратегічних пріоритетів, а саме євроінтеграції, негайних законодавчих потреб у вигляді імплементації нового Закону та наукової необхідності, а саме адаптації ефективних, перевірених часом правових механізмів.

Замість розробки нормативно-правової бази без попереднього нормативного підґрунтя, порівняльно-правова методологія надає можливість здійснити верифікацію та аналіз ефективності існуючих моделей регулювання статусу англійської мови, які функціонують у різних європейських юрисдикціях. Зазначений підхід є інструментом підвищення ефективності правотворчого процесу, оскільки він сприяє запобіганню потенційним міжгалузевим регуляторним колізіям, зменшує ймовірність виникнення правотворчих ризиків та забезпечує імплементацію передових правових механізмів.

На основі компаративістського підходу та вивчення європейського правотворчого досвіду, у статті критично оцінено нормативно-правову базу, що регулює правовий режим англійської мови, сформульовано обґрунтовані рекомендації щодо модернізації відповідного правового поля.

**Ключові слова:** англійська мова, нормативно-правове регулювання, мова, глобалізація, інститут англійської мови, державна мова, порівняльне правознавство, наука, європейський досвід, євроінтеграція, мовна політика, мовний інститут, закон, порівняльна методологія, права колізія.

The issues explored in the article are characterized by a high degree of relevance to contemporary scientific and socio-legal demands. The actuality of the research is determined by key factors. Following the granting of candidate status for the European Union and the start of accession negotiations, Ukraine aims to maximally adapt its institutions and standards to European requirements. In this context, the English language acquires paramount significance, as it serves as the primary language for international and European communication, science, and official documentation.

The adoption of the Law of Ukraine "On the Application of the English Language in Ukraine" in June 2024 represents only the initial phase. The effectiveness of the Law's operation necessitates thorough methodological preparation and careful systematization of the subsidiary normative framework.

The strategic enhancement of the functional role of the English language is an essential for optimizing the investment climate, facilitating the integration of Ukrainian economic entities into global markets, and increasing the competitiveness index of the national defense, educational, and scientific spheres.

The chosen research topic is highly pertinent, as it stands at the intersection of strategic priorities, immediate legislative needs, and academic necessity.

Instead of developing a normative legal framework without a robust preliminary normative foundation, the comparative legal methodology provides an opportunity to verify and analyze the effectiveness of existing models for regulating the status of the English language that operate in various European jurisdictions. This approach is an instrument for increasing the efficiency of the law-making process, as it helps prevent potential intersectoral regulatory collisions, mitigates the probability of legislative risks, and ensures the implementation of advanced legal mechanisms.

In the the article uses a comparative approach and European legislative experience to critically evaluate the current legal framework for the English language, proposing justified recommendations for its necessary legal modernization.

**Key words:** English language, normative legal regulation, language, globalization, institute of the English language, state language, comparative law, science, European experience, European integration, language policy, language institute, law, comparative methodology, conflict of legal norms.

**Постановка проблеми.** Сучасні глобалізаційні та інтеграційні процеси вимагають від України оптимізації та перегляду національної мовної політики, зокрема шляхом удосконалення відповідної нормативно-правової бази. Інститут англійської мови набуває стратегічного значення як ключовий інструмент для міжнародної комунікації, економічного розвитку, особливо у сферах ІТ та бізнесу, а також для гармонізації національної наукової

діяльності з міжнародними стандартами. Тому, при формуванні нової регуляторної основи, критично важливим є врахування досвіду країн Європейського Союзу щодо управління мовним балансом та ризиками лінгвістичного домінування.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Аналіз актуальних наукових досліджень і доктринальних публікацій свідчить про значний інтерес науковців до пробле-

матики мовної політики та інтеграції англійської мови. Різноманітні аспекти інституту англійської мови у своїх працях досліджували та аналізували В. Бабич, В.В. Марчук, І.І., А.І. Морська, Я.С. Нечепорук, Н. Пожидаєва, А.І. Петрова, Г.А. Сергєєва, Г.В. Турчинова, та інші. Проте системний порівняльно-правовий аналіз залишається недостатньо опрацьованим.

#### **Не вирішені раніше частини загальної проблеми.**

Нагальна потреба у вдосконаленні нормативної бази щодо інституту англійської мови обумовлена багатфакторним впливом. Ключові детермінанти охоплюють особливості функціонування держави у воєнний період, стратегічний курс на європейську та глобальну інтеграцію, реформаторські запити у сфері освіти та кадрового забезпечення, а також потенційні ризики виникнення правових колізій, враховуючи досвід європейських країн.

**Формулювання цілей статті.** Метою даної статті є теоретичне обґрунтування та формування комплексу науково-практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення національного законодавства у сфері регулювання інституту англійської мови в Україні, враховуючи досвід країн Європейського Союзу.

#### **Виклад основного матеріалу**

Наразі спостерігається динамічна еволюція правового статусу англійської мови в національному законодавстві. Правова природа англійської мови перебуває на етапі трансформації. Вона одночасно має два взаємодоповнюючі статуси: є іноземною мовою з мінімальними правами згідно Конституції України та стратегічною мовою, яка має спеціально встановлені привілеї за галузевим законом.

Англійська мова не має статусу державної чи офіційної. Правовий режим єдиної державної мови імперативно закріплений у статті 10 Основного закону України – Конституції [1]. Українська мова, імплементована на конституційному рівні, є ключовою правовою категорією держави, що обумовлює її значущість у державотворенні та сфері суспільної комунікації. При цьому, правове становище англійської мови, хоч і визначене як засіб міжнародного спілкування, характеризується ієрархічною підпорядкованістю статусу державної мови в межах національного правового поля.

Це означає, що статус української мови є ядром конституційного ладу держави. Він забезпечує правову ідентичність, територіальну цілісність України як суверенної і незалежної держави та є базовим принципом для формування всього національного законодавства.

Відповідно, державна мова має конституційну монополію у сферах публічної комунікації, судочинства та функціонування органів державної влади.

Ухвалення Закону України «Про застосування англійської мови в Україні» легітимізує спеціальний статус англійської як мови міжнародного спілкування. Статус англійської мови в Україні є типовим прикладом функціонально-правової категорії. Він є лімітованим певними сферами, такими як освіта, державна служба, транспорт та міжнародна комунікація. Даний статус не належить до основних конституційних засад, а визначений цільовими потребами держави у сфері євроінтеграції та міжнародної діяльності.

Необхідність забезпечення стратегічного балансу між консолідацією української мови як основи національної ідентичності та функціональною інтеграцією англійської мови як інструменту глобалізації, вбачається визначальною вимогою для України в умовах євроатлантичної інтеграції. Цей баланс одночасно забезпечує внутрішню гуманітарну безпеку та зовнішню економічну конкурентоспроможність держави.

Одночасно, юридичне закріплення спеціального статусу англійської мови актуалізує конфлікт інтересів. Державна політика зобов'язана поєднати вимогу забезпечення комунікативної функції англійської мови для гло-

бальної інтеграції із мінімізацією ризиків соціальної ексклюзії та втрати престижу державної мови у стратегічно важливих секторах.

Незважаючи на зміну мовної політики, нормативно-правове регулювання інституту англійської мови в Україні все ще не є досконалим та характеризується фрагментарністю.

Правова база відзначається переважальною орієнтацією на внутрішні потреби та браком системної інтеграції міжнародного досвіду і вимог гармонізації з ЄС, що потребує негайної корекції з огляду на стратегічні цілі. Таким чином, впровадження інституту англійської мови без систематичного порівняльно-правового вивчення досвіду держав ЄС потенційно генерує правові та соціальні колізії.

Цілком очевидною є необхідність формування адекватних правових механізмів для гармонійного функціонування української та англійської мов. Такий юридичний інструментарій повинен базуватися на принципі взаємодоповнюваності, сприяючи розвитку обох мов та не порушуючи при цьому конституційно закріплений статус української мови.

Збільшення кількості англомовних освітніх програм в Україні, актуалізує потенційні ризики, пов'язані з лінгвістичною деформацією, що вже спостерігалася в такій країні як Нідерланди. У 1950 році Нідерланди були першою не англомовною країною, яка запропонувала програми навчання англійською [2]. Нідерланди, попри офіційний статус нідерландської мови, демонструють високий рівень поширеності англійської.

До 95% населення спілкується нею вільно, що спрощує повсякденну комунікацію [2]. Ця лінгвістична особливість корелює з освітньою політикою. Наразі місцеві університети пропонують найбільшу кількість навчальних програм англійською мовою в континентальній Європі, включаючи понад 1500 курсів на рівнях бакалаврату та аспірантури [3].

Сформований у липні 2024 року новий уряд Нідерландів імплементує безпрецедентно жорстку антиімміграційну політику. Обмеження використання англійської мови у закладах вищої освіти визначено як одне з пріоритетних завдань, спрямованих на зменшення притоку іноземних студентів [3].

Згідно зі звітом Нідерландського статистичного агентства за минулий рік, контингент іноземних студентів у Нідерландах налічує понад 123 тисячі осіб, що становить 15% від загальної кількості здобувачів вищої освіти в країні. Важливо відзначити, що понад 75% цих студентів є вихідцями з інших європейських держав [3].

Новопризначений Міністр освіти Еппо Бруїнс акцентував увагу на зростанні чисельності іноземних студентів [3]. Законодавчі напрацювання передбачають обмеження викладання бакалаврських програм англійською мовою до третини всіх занять. Послідовність зазначених регулятивних заходів, ініційованих ще попереднім складом уряду, свідчить про системний інтерес керівництва держави до цієї проблематики.

Необхідно звернути увагу, що ситуація з домінуванням англійської мови в академічному просторі Нідерландів є частиною ширшого європейського феномену, що вимагає компаративного вивчення.

Дослідження, проведене The Economist виявило кореляцію між недостатнім правовим захистом національних мов в академічному середовищі та погіршенням їх функціонування у країнах Північної Європи (Данія, Фінляндія, Норвегія, Швеція) [4]. Незважаючи на високий рівень володіння англійською серед населення, її домінування у провідних університетах, де більшість курсів є англомовними, створює значний ризик для життєздатності національних мов у науково-освітній сфері.

Домінування англійської мови в освітньому середовищі створює суперечність із принципом мовного паритету

та спричиняє колізію між офіційною мовною політикою та її практичною реалізацією. Цей стан вимагає законодавчих змін для посилення захисту та забезпечення сталого функціонування національних мов у навчальних доменах.

Описані в публікації урядові ініціативи, про обов'язкове викладання національною мовою на бакалаврських програмах, є спробою державного регулювання мовного питання в освіті.

Не дивує той факт, що такі дії з боку державних управлінців зустрічають опір з боку закладів вищої освіти. Це обумовлено тим, що стрімка інтернаціоналізація освітнього сектору та орієнтація на англomовні програми у попередні роки, призвели до структурних дисфункцій, зокрема до ускладнення пошуку кваліфікованих викладачів, які володіють державною мовою на рівні, необхідному для академічного викладання.

На нашу думку, превентивна стратегія для України вимагає законодавчої імплементації регулятивних інструментів, зокрема квотування або обмеження кількості освітніх програм, які викладаються виключно англійською мовою.

Оптимальним регулятивним механізмом видається диференціація мовних вимог за освітніми рівнями. Це передбачає дозвіл на англomовні програми виключно на магістерському та аспірантському рівнях, або лише в стратегічно визначених державою галузях, таких як міжнародні відносини, комп'ютерні технології, медицина. Даний підхід гарантує здобуття фундаментальних знань на бакалаврському рівні державною мовою.

У зазначеному контексті, ми вважаємо за необхідне ініціювати законодавчі зміни, спрямовані на створення правової основи для ефективного регулювання мовної політики у сфері вищої освіти. Це забезпечить запобігання домінуванню англійської мови та гарантує сталий розвиток української мови. З огляду на це, пропонується доповнити Закон України «Про вищу освіту» статтею 48<sup>1</sup> під назвою «Забезпечення використання державної та англійської мови у вищій освіті», виклавши її у наступній редакції:

1. Для сприяння європейській інтеграції та мобільності, Заклади вищої освіти можуть вводити англomовні програми, дотримуючись ліміту: не більше 25% від загальної кількості програм на рівні. Викладання іноземною мовою окремих дисциплін обмежується 50% від загального обсягу програми. При цьому заклад вищої освіти зобов'язаний забезпечити надання усіх освітніх послуг, включаючи консультативну та атестаційну діяльність, державною мовою.

2. Для професорсько-викладацького складу, що залучений до реалізації освітніх програм англійською мовою, вводиться кваліфікаційна вимога щодо обов'язкового володіння державною мовою на рівні, достатньому для забезпечення ефективної професійної та академічної комунікації.

На нашу думку, встановлення ліміту програм на рівні 25% є оптимальним регулятивним рішенням. Воно ефективно запобігає лінгвістичному домінуванню англійської мови над українською. Зазначена кількісна норма гарантує, що переважна частина освітнього процесу буде здійснюватися державною мовою, забезпечуючи її стійке функціонування.

Водночас, запропонована квота є достатньою для підтримки інтересу з боку міжнародного студентського контингенту. Обмеження на рівні 25% не є надмірно жорстким, що дозволяє закладам вищої освіти зберегти значну частину своєї академічної автономії. Це надає їм простір для реалізації власної освітньої політики з урахуванням кон'юнктури ринку, але в законодавчих межах, визначених державою.

Запропонований у нашій науковій розвідці механізм, створює необхідний простір для паралельного розвитку

як в, так і англomовних освітніх програм. Це сприятиме реалізації стратегії збалансованої глобалізації української вищої освіти.

Збільшення квоти англomовного викладання, наприклад, до 50% навчальних програм, несе в собі серйозні ризики для функціонування державної мови у вищій освіті. Ми вважаємо, що а таких умов, заклади вищої освіти, посилять свою орієнтацію на англomовну пропозицію, що може призвести до формування лінгвістичного середовища, в якому українська мова буде набувати статусу «другорядної».

Нарощування частки англomовних навчальних програм неминуче стимулюватиме зростання попиту на викладацький склад із відповідною лінгвістичною компетентністю. Це посилює акцент на лінгвістичній вимозі, що, у свою чергу, може призвести до диспропорції: професори, які є висококваліфікованими фахівцями у своїй галузі, але мають недостатній рівень володіння англійською, зіткнуться з інституційними обмеженнями у своїй діяльності.

Збільшення частки програм, які викладаються англійською мовою зумовить збільшення попиту на викладачів, які зможуть забезпечити цей процес. Вимоги щодо володіння англійською мовою для викладачів стануть пріоритетними, що ускладнить ситуацію для професорів, які є провідними фахівцями, але не володіють іноземною мовою на достатньому рівні.

Надмірно прискорене впровадження значного обсягу англomовних програм може стати каталізатором зниження академічної якості. Це пояснюється тим, що темпи підготовки викладацького складу, зокрема щодо лінгвістичної компетентності, не корелюватимуть з актуальними вимогами освітнього ринку.

Отже, ми вважаємо за доцільне стверджувати, що квота у 25% є найкращою для поступової та збалансованої інтернаціоналізації української освіти. Підвищення її до 50% не забезпечить балансу, а, навпаки, загрожує формуванням аналогічних кризових ситуацій, характерних для університетів Північної Європи.

Проведений аналіз дозволив встановити, що описана проблематика носить транснаціональний характер. Прикладом політичного реагування слугує ініціатива італійського уряду, спрямована на законодавче обмеження використання англomовних запозичень в офіційній комунікації.

Законодавчі ініціативи, висунуті правлячою партією прем'єр-міністра Джорджії Мелоні, передбачають запровадження адміністративної відповідальності за використання англійських та інших іноземних запозичень в офіційному спілкуванні. Зокрема, імплементується механізм накладення штрафних санкцій, які можуть сягати ста тисяч євро [5].

За останніми оцінками, з 2000 до 2022 року кількість англійських слів, що увійшли в італійську мову, зросла на 773 відсотки: майже 9000 англійзмів наразі присутні в словнику Треккані з близько 800 000 слів італійською мовою. Наприклад, при порівнянні англіцизмів, зареєстрованих у словнику Devoto-Oli 1990 року та 2022 року, їхня кількість зросла з приблизно 1600 до 4000, що в середньому становить 74 слова на рік [4].

У такій ситуації цілком обґрунтованими є побоювання, що неконтрольоване проникнення іноземних запозичень у національний мовний простір Італії з часом може призвести до лінгвістичного колапсу та, як наслідок, до поступового нівелювання функціональності італійської мови.

Вище згаданий законопроект не був прийнятий. З юридичної точки зору, законодавча ініціатива, яка пропонує штрафи за використання іноземних слів, є предметом дискусії щодо його конституційності та відповідності міжнародному праву, адже принцип багатомовності є основоположним для Європейського Союзу, членом якого є Італія.

Однак, вагомість ініціативи залишається високою. Дана законодавча ініціатива має глибоке символічне

і політичне значення, оскільки для значної частини італійців, які дотримуються консервативних поглядів, мова є основою національної спадщини, а не лише комунікативним засобом.

**Висновки.** Українському суспільству необхідно чітко усвідомити цінність української мови та важливість англійської. Ці мови мають функціонувати не в режимі конкуренції, а на засадах взаємодоповнюваності. Мовна

стратегія держави має ґрунтуватися на цьому принципі, зберігаючи пріоритетний статус української мови та використовуючи англійську як стратегічний інструмент для досягнення національних цілей. Успішний подальший розвиток галузевого законодавства вимагає врахування цього лінгвістичного балансу, а також критичного осмислення досвіду країн Європи у регулюванні подібних мовних ситуацій.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA%96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.04.2025).
2. Global Study, Вища освіта у Нідерландах для Українців, URL: <https://globalstudy.com.ua/uk/education/netherlands/> (дата звернення 21.08.25)
3. Monitor info, Європейська країна суттєво обмежить англійську мову в Університетах, URL: <https://monitor-press.info/uk/news/22318-jeuropeiska-krayina-suttjevo-obmezit-angliisku-movu-v-universitetax> ( дата звернення 21.08.25)
4. The Economist, In northern Europe, A backlash against English is under way, URL: <https://www.economist.com/culture/2023/08/04/in-northern-europe-a-backlash-against-english-is-under-way>, (дата звернення 22.08.2025)
5. Reuters, Meloni's party looks to shield Italian language from foreign contamination, URL: <https://www.reuters.com/world/europe/melonis-party-looks-shield-italian-language-foreign-contamination-2023-03-31/> (дата звернення 23.08.25)

*Дата першого надходження рукопису до видання: 14.10.2025*  
*Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 14.11.2025*  
*Дата публікації: 28.11.2025*